

1514. toplantı, 3-5 Aralık 2024 (DH)

İnsan hakları

H46-36 Genç ve Demirgan group v. Türkiye (Başvuru No. 34327/06)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrası

Referans belgeler

DH-DD(2021)644 ; DH-DD(2024)1179 , CM/Del/Dec(2020)1383/H46-23

Başvuru no	Dava	Karar tarihi	Kesin karar tarihi	Sınıflandırma kategorisi
36220/97	OKYAY VE DİĞERLERİ	12/07/2005	12/10/2005	Karmaşık sorun
34327/06	GENÇ VE DEMİRGAN	10/10/2017	10/10/2017	
25680/05	BURSA BAROSU BAŞKANLIĞI VE DİĞERLERİ	19/06/2018	03/12/2018	

Dava Konusu

Bu dava grubu, ulusal makamların 1996 ve 2014 yılları arasında başvurular lehine verilen, bir altın madeni ve bir nişasta fabrikasının işletilmesi için gerekli çeşitli izinleri iptal eden ve üç termik santralin faaliyetini kamu sağlığı ve çevreye yönelik risk gerekçesiyle durduran idari mahkeme kararlarına ilgilidir (tüm davalarda 6 § 1 maddesinin ve ayrıca altın madeniyle ilgili davada 8. maddenin ihlali). ¹

Kararın icra aşaması

Komite'nin önceki kararlarına cevaben yetkililer tarafından sağlanan bilgiler aşağıda özetlenmiştir (DH-DD(2021)644 ve DH-DD(2024)1179).

Bireysel önlemler

Eylül 2020 İnsan Hakları (DH) toplantısında Komite, bu davagrubundaki bireysel önlemlerin genel önlemlerin alınmasıyla bağlantılı olduğunu kaydetmiştir.

Genel önlemler**a) Komite tarafından yapılan önceki inceleme**

Komite, 2020 yılındaki son incelemesinde, yetkilileri, çevreyle ilgili konulardaki yargı kararlarının uygulanmasından kaçınılmasını önlemek ve nihai yargı kararlarının veya yürütmeyi durdurma kararlarının hukukun üstünlüğü ve hukuki kesinlik ilkeleri doğrultusunda derhal uygulanmasını sağlamak için yasal veya diğer özel tedbirleri almaya davet etmiştir.

¹ Taşkın ve Diğerleri davasının incelenmesinin Eylül 2020'de Bakanlar Komitesi tarafından kapatılmasının ardından, bu dava grubunun adı Genç ve Demirgan grubu olarak değiştirilmiştir

Üye Devletlerin insan sağlığını ve çevreyi korumaya yönelik pozitif yükümlülüklerini vurgulayan Komite, yetkilileri, kurulması planlanan tesislerin Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) raporları almalarını ve mevcut tesislerin yetkililerin yukarıda belirtilen pozitif yükümlülükleri doğrultusunda faaliyet göstermelerini sağlamaya davet etmiştir. Komite ayrıca yetkilileri aşağıda d) maddesi altında sunulan spesifik konular hakkında kapsamlı bilgi vermeye davet etmiştir.

b) Çevresel Etki Değerlendirmesi süreci

Yetkililer önceki beyanlarını yinelemiş ve 2022 tarihli ÇED Yönetmeliği'nin ÇED'e ilişkin ayrıntılı hükümler içerdiğini belirtmişlerdir. Bu yönetmeliğe göre, ilgili makamlar bir proje için başvuru yapıldığını ve ÇED sürecinin başladığını kamuoyuna duyurur; ayrıca ilgili dosyayı kamuya açık hale getirir. ÇED başvuru dosyası, ÇED sürecinin sonucuna karar veren ve halkın katılımı toplantısının tarihini belirleyen bir komisyona gider. Halkın katıldığı toplantı ilgili valilik tarafından düzenlenir. Yönetmeliğin 11. Maddesi, kişi ve kuruluşların ÇED raporlarına ilişkin görüş bildirmelerine izin vermektedir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve ilgili valilik, yargı denetimine tabi olan ÇED sürecinin kararını açıklar. Yetkililer, ÇED sürecinin her aşamasının kamuya açık olduğunun altını çizmektedir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, projenin başlangıcında "ÇED gerekli değildir" kararı da verebilir ve bu da ilgili projenin ÇED süreci olmaksızın başlamasına izin verir. Yönetmeliğin 19. ve 20. Maddeleri, "ÇED olumlu" veya "ÇED gerekli değildir" kararlarının yokluğunda inşaat veya işletmeye başlayan kişilerin, proje maliyetinin %2'sine eşit bir idari para cezasına tabi olacağını ve faaliyet alanını eski haline getirmekle yükümlü olduğunu öngörmektedir. ÇED kararına uyulup uyulmadığı Bakanlık tarafından denetlenir. Yönetmelik, ÇED kararından sonra bir projenin değiştirilmesi durumunda idari para cezaları öngörmektedir. Hava kirliliği durumunda cezalar iki katına çıkmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınmanın en önemli araçlarından biri olan ÇED raporu, planlanan projelerin çevreye olan olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde önem taşımaktadır. ÇED süreci, gerçekleştirilecek faaliyetlerin çevreye olabilecek olumsuz etkilerinin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek şekilde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, çevreye verilebilecek zararları düzenleyebilecek alternatif teknolojilerin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve bu projelerin uygulanmasının izlenmesi aşamalarını kapsar. ÇED raporları projeden etkilenen alanı ve onun çevresel özelliklerini belirtmektedir. Yetkililer, ÇED'in Türkiye'de 1993 yılından beri uygulandığını ve bu sürecin temeli olan mevzuatın 2011 Avrupa Birliği ÇED Direktifi doğrultusunda hazırlandığını ve zaman içinde ortaya çıkan yeni durumlar için güncellendiğini belirtmektedir.

Yetkililer, çevre ve insan sağlığının korunması için kabul edilen çeşitli yönetmeliklere atıfta bulunmuştur. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından, enerji santrallerinin çevre mevzuatına uyumunun izlenmesini öngören bir Çevre Mevzuatına Uyum İzleme Komitesi kurulmuştur.

c) Yerel mahkeme kararlarının uygulanmasına ilişkin tedbirler

Yetkililer, Türk Anayasası uyarınca, yürütme ve yasama erkleri de dahil olmak üzere tüm kamu makamlarının yargı kararlarına uymak zorunda olduğunu yinelemiştir. Hiçbir koşulda bu kararları değiştiremez veya uygulanmasını erteleyemezler. İdari Yargılama Usulü Kanunu'na (İYUK) göre, yetkililer mahkeme kararının tebliğinden itibaren 30 gün içinde harekete geçmekle yükümlüdür. İdare mahkemesinin kararının uygulanması, mahkemenin kabulünü dikkate alması gereken ve yargı denetimine açık olan başka bir idari işlemin/eylemin kabul edilmesini gerektirebilir. Bu temelde, yetkililer, bir idare mahkemesi kararının ardından kabul edilen yeni bir idari işlemin mutlaka bir mahkeme kararının dolanılması anlamına gelmediğini belirtmektedir. 2577 sayılı Kanun'un 28. maddesinde yapılan değişiklikle ilgili kişilerin, yargı kararını uygulamayan kurum aleyhine yetkili mahkemelerde maddi veya manevi tazminat davası açabilmeleri sağlanmıştır. Daha önce bu talep, ilgili kamu görevlilerine karşı yöneltilmekteydi.

Ceza Kanunu'nun 257. maddesi, kamu görevlilerinin görevlerine aykırı hareket ederek kamunun veya bireyin zararına neden olmaları halinde cezalandırılmalarını öngörmektedir. Kamu görevlilerinin idari yargı kararlarını uygulamamaları ulusal içtihatla kişisel kusur olarak değerlendirilmektedir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2003 yılında, yargı kararını yok sayacak veya uygulanamaz hale getirecek şekilde hareket etmenin keyfi davranış suçunu oluşturduğunu belirtmiştir.

Yargıtay, 2023 yılında verdiği son kararlarında, bir davada bir vali yardımcısını bir memurun atanmasına ilişkin mahkeme kararını uygulamadığı için, bir başka davada ise bir belediye başkanını bir inşaat projesine ilişkin yürütmeyi durdurma kararını uygulamadığı için mahkum eden ilk derece mahkemesi kararlarını onamıştır. Bir başka kararda Yargıtay, yerel mahkeme kararının 30 gün içinde uygulanması gerekirken 10 ay sonra uygulandığı bir davada ilk derece mahkemesinin verdiği beraat kararını bozmuştur.

Yetkililer, 2022 ve 2023 yıllarında verilen iki yeni Danıştay kararı sunmuşlardır; bu kararlar, özellikle yerel idari organlar tarafından idare mahkemesi kararlarının uygulanmamasına ilişkin şikayetler ve tazminat talepleri ile

ilgilidir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi'nin, başvurucuların ÇED olumlu kararlarının (endüstriyel faaliyetlere izin verilmesi) iptali taleplerini reddeden idare mahkemesi kararlarında yetersiz gerekçelendirme nedeniyle ihlal tespit ettiği 2023 tarihli üç yeni kararını da sunmuşlardır.

d) *Komite'nin spesifik bilgi taleplerine cevaben yetkililer tarafından sağlanan bilgiler:*

- Ovacık bölgesinin iklim koşulları ve coğrafi özelliklerinin, altın çıkarma işleminde siyanür liçi kullanan altın madeninin işletilmesine izin veren nihai kararlarında yerel mahkemeler tarafından dikkate alınıp alınmadığı ve alındıysa ne ölçüde dikkate alındığı;

Yetkililer altın madeninin şu anda faaliyette olduğunu belirtmiştir. İşletme izni almak için gerekli olan son iki ÇED raporu 2009 ve 2017 yıllarında düzenlenmiş olup siyanür ve diğer kirleticilerin çevreye boşaltımını önlemek ve izlemek ve atık ürünleri güvenli bir şekilde bertaraf etmek için ek önlemler alındığını göstermektedir. Bu ÇED raporlarında bölgenin iklim koşulları ve coğrafi özellikleri dikkate alınmıştır. Her iki ÇED raporuna yapılan itirazlar Danıştay tarafından sırasıyla Nisan 2018 ve Mart 2019'da kesinleşen kararlarla reddedilmiştir.

- Kemerköy, Yeniköy ve Yatağan santrallerinin halihazırda gerekli filtrelerle çalışıp çalışmadığı ve özellikle son santralin geçici işletme izni almasının nedenlerine odaklanılması;

Yetkililer, Kemerköy santrali için 2003 yılında, Yatağan santrali için 2008 yılında ve Yeniköy santrali için 2013 yılında olmak üzere üç termik santralde filtreleme mekanizmalarının kurulduğunu ve bu nedenle çevreye zararlı olmadıklarını belirtmişlerdir. Yatağan santrali geçici işletme izni ile çalışmaktadır.

- *Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri* davasında nişasta fabrikasının işletme iznini iptal eden ve 2008 yılında yapılan mevzuat değişiklikleri sonrasında kesinleşerek faaliyetlerine devam etmesine olanak sağlayan idare mahkemesi karar(lar)ının uygulanmasını sağlamak için öngörülen tedbirler;

Nişasta fabrikası faaliyettedir. Yerel mahkemeler, Valilik tarafından 16 Mart 2009 tarihinde verilen son iznin iptali talebini 23 Haziran 2020 tarihli nihai bir kararla reddetmiştir. Önceki işletme izinlerinin iptaline ilişkin talepler de yerel mahkemeler tarafından reddedilmiştir. Fabrika ile ilgili ÇED gerekli değildir kararına karşı herhangi bir dava süreci bulunmamaktadır. Ayrıca, 2020 yılında, fabrikanın inşa edildiği arazinin statüsü tarım arazisinden sanayi alanına dönüştürülmüş ve böylece düzenli hale getirilmiştir.

- Altın madeni, üç enerji santrali ve nişasta fabrikasının işletilmesiyle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi de dahil olmak üzere yerel mahkemelerde görülmekte olan davalar ve bunların yardımcı tesislerine ilişkin davalar;

Ovacık altın madeni ile ilgili olarak devam eden herhangi bir dava bulunmamaktadır. Yatağan enerji santralinin Turgut, Ova ve Eskişehir'daki çeşitli yardımcı maden tesislerine ilişkin yeraltı projeleri devam etmektedir. İlk derece mahkemesi Turgut kömür madeni için verilen ÇED olumlu kararını iptal etmiştir ve yargılama devam etmektedir. Ova yeraltı projesi ile ilgili olarak, yerel mahkemeler yetkililerin "ÇED gerekli değildir" kararını iptal etmiştir. Eskişehir yeraltı projesi için verilen "ÇED gerekli değildir" kararının iptali için açılan dava devam etmektedir. Yerel mahkemeler, Yatağan tesisinin işletilmesi için gerekli olan atık su arıtma tesisine karşı açılan davaları reddetmiştir.

Nişasta fabrikası ile ilgili olarak, yardımcı biyoetanol işleme tesisine ilişkin "ÇED gerekli değildir" kararı ilk derece mahkemesi tarafından iptal edilmiştir ve bu nedenle yardımcı tesis üretime başlamamıştır.

- Yetkili sağlık ve çevre izleme organları tarafından, bu davalarla ilgili tesislerin ve yardımcılarının mevcut işletmesinin insan sağlığı ve çevre üzerindeki etkilerine ilişkin olarak yürütülen en son resmi çalışmalar

Yetkililer gerekli çalışmaların düzenli olarak yürütüldüğünü düşünmektedir. Çevre ve inşaat mühendisliği bölümlerinden akademisyenler termik santraller için depremsellik, stabilite, çevre kirliliği ve tozlanma değerlendirmelerini içeren raporlar hazırlamaktadır. Bu raporlar, kül depolama süreçleri ve çevreye olası zararları ile birlikte Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na sunulmaktadır. Ayrıca Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yılda bir kez yayınlanan İl Çevre Durum Raporları ve dört yılda bir yayınlanan Türkiye Çevre Durum Raporu sektörel temelde hem yatırımcıya hem de kamuoyuna yol göstermektedir.

Kural 9(2) bildirimleri ve yetkililerin cevabı

Komite, KARDOK² (DH-DD(2022)538), Bursa Barosu (DH-DD(2022)812 ve DH-DD(2023)517) ve Client Earth (DH-DD(2024)1229) tarafından yapılan bildirimleri almıştır. Bu kuruluşlar, 2022 yılında yayımlanan ve Yatağan termik santralinin yıllarca çevreyle uyumlu olmayan bir şekilde işletilmesinin bölgede yüksek düzeyde su kirliliğine ve zehirli bir kül göletinin oluşmasına yol açtığını öne süren bir araştırmaya atıfta bulunmaktadır. Üç enerji santralini besleyecek madencilik projelerinin ÇED süreçlerinin dışında tutulduğunu savunmaktadırlar. KARDOK, bu üç madencilik projelerinden biri olan İkizköy'deki tesis için ilgili idari karara itiraz etmiştir. Bu santrallerin 2021 yılına kadar tam izin alamadıklarını belirtmekte ve önemli ölçüde çevre kirliliğine neden olduklarını savunmaktadırlar. STKlar ayrıca, bu santrallerle ilgili olarak *restitutio in integrum*'un, yıllarca çevreyle uyumlu olmayan işletme nedeniyle ekosistem rehabilitasyonları için tazminat gerektireceğini savunmaktadırlar. Bu santrallerin çevre ve insan sağlığı üzerindeki etkilerini değerlendirmek üzere kamuya açık çalışmalar yapılmasını önermektedirler.

Bursa Barosu, ÇED süreçlerinin çoğunun tesislerin faaliyetine izin verdiğini ve ÇED yönetmeliğinin projelere muafiyet tanımak için düzenli olarak değiştirildiğini, bunun da devletin insan sağlığını ve çevreyi korumaya yönelik pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğini gösterdiğini savunmaktadır. Baro, kamu görevlilerinin yargılanma koşullarına ilişkin 4483 sayılı kanunu eleştirmekte ve bu durumun kamu görevlilerinin mahkeme kararlarını uygulamaları nedeniyle hesap verebilirliklerinin olmamasına yol açtığını düşünmektedir.

Bursa Barosu ve Client Earth bildirimlerine (DH-DD(2024)1338) cevaben, yetkililer başvurularında yer alan bilgileri yinelemiştir. Nişasta fabrikasının çeşitli tesislerinin imar planlarının yerel mahkeme kararları doğrultusunda yetkili makamlar tarafından onaylandığını eklemiştir. Ayrıca, 4483 sayılı kanunun hiçbir koşulda hiçbir suç için ayrıcalık tanımadığını ve yargılama sürecini uzatmayı amaçlamadığını belirtmişlerdir. İlgili makamların idari mahkeme kararlarına uygun olarak gerekli işlemleri yaptıklarını ve mahkeme kararlarının usulüne uygun olarak uygulandığını belirtmişlerdir. Son olarak, spekülasyon niteliğindeki diğer iddialar hakkında yorum yapmayı gereksiz bulduklarını da sözlerine eklemiştir.

Sekretarya'nın analizi

- Komite'nin incelemesinin kapsamı

Bu dava grubundaki kararların esas olarak, farklı sanayi tesislerinin insan sağlığı ve çevre üzerindeki etkilerine ilişkin yerel mahkeme kararlarının uygulanmaması ve dolayısıyla Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin ihlal edilmesi ile ilgili olduğunu göz önünde bulundurmak önemlidir.

Genç ve Demirgan davasında, yerel mahkemeler altın madeninin sodyum siyanür kullanımı nedeniyle yerel ekosistem ve insan sağlığı ve güvenliği için risk oluşturduğuna karar vermiş ve kapatılmasına hükmetmiştir (*Genç ve Demirgan*, §§ 8, 32). Bu arka plan ve madenin işletme iznini iptal eden yerel mahkeme kararları karşısında, yetkililer tarafından art arda yeni izinler verilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM veya Mahkeme), yetkililerin madenin işletilmesine izin veren kararlarının, yargı kararını dolanmakla eşdeğer olduğunu kaydetmiştir (ibid., § 45).

Okyay ve Diğerleri davasında, AİHM benzer bir sonuca varmış ve yetkililerin üç termik santralin (Yeniköy, Gökova ve Yatağan santralleri) faaliyetlerini durduran idari mahkeme kararlarına rağmen, bu santrallerin olumsuz çevresel etkilerini en aza indirecek önlemlerin yokluğunda faaliyetlerine devam etme kararının yargı kararlarını dolanmakla eşdeğer olduğunu tespit etmiştir (*Okyay ve Diğerleri* §§ 22, 23, 73). *Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri* davasında, Mahkeme, yerel mahkemeler tarafından yatırım izninin iptal edilmesine rağmen, yetkililerin nişasta fabrikasının faaliyetine devam etmesi için yasal dayanak sağlama girişimlerinin, başvuranları Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinde sağlanan güvencelerin etkili bir şekilde uygulanmasından mahrum bıraktığı sonucuna varmıştır (*Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri* § 144).

Yukarıdaki ihlallere ek olarak, AİHM *Genç ve Demirgan* davasında altın madeni ile ilgili olarak 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM bu sonuca varırken, devletin doğası gereği tehlikeli faaliyetler konusundaki pozitif yükümlülüklerini ve altın madeninin yerel mahkemeler tarafından verilen yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarından sonra faaliyetine devam etmesini dikkate almıştır (*Genç ve Demirgan*, §§ 32-35).

Dolayısıyla, AİHM kararları ve Komite'nin son kararları (özellikle Ekim 2020'de CM/Del/Dec(2020)1383/H46-23) doğrultusunda, bu kararlarda vurgulanan hususların ele alınması için gereken genel tedbirler iki yönlüdür:

- Madde 6 § 1 ihlallerine ilişkin olarak, kararlar, Sözleşme'nin hukukun üstünlüğü ve hukuki belirlilik ilkeleri doğrultusunda, çevresel konulara ilişkin yargı kararlarının dolanılmasını önleyecek ve bu tür tesislerin çevre ve insan sağlığı açısından süregelen etkilerine ilişkin endişeleri giderecek tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir.

² Bildirime göre, "Karadam Karacahisar Mahalleleri Doğayı Doğal Hayatı Koruma Güzelleştirme ve Dayanışma Derneği ("KARDOK"), Türk Dernekler Kanunu hükümlerine göre ve çevreyi savunmak amacıyla kurulmuş bir dernektir."

- Madde 8 ihlali ile ilgili olarak, doğası gereği tehlikeli faaliyetler yürüten tesislerin, Devletlerin insan sağlığı ve çevrenin korunmasına yönelik pozitif yükümlülükleri doğrultusunda faaliyet göstermesini sağlayacak tedbirlerin alınması gerekmektedir. Buna, bu tesislerin işletilmesine ilişkin izinlerin, bu tesislerin işleyişinin insan sağlığı ve çevrenin korunmasına uygunluğunu teyit eden bağımsız bir değerlendirmeye tabi tutulması da dahildir.
- *Çevresel konularda yargı kararlarının dolanılmasını önlemeye yönelik tedbirler*

Yetkililer, Anayasa'nın tüm ulusal makamların yargı kararlarına uymasını gerektirdiğini ve kamu görevlerine aykırı hareket edenler için cezai yaptırımlar olduğunu yinelemektedir. Bununla birlikte, yetkililer tarafından sunulan mahkeme içtihatları, çeşitli yerel mahkeme kararlarının uygulanmaması nedeniyle tazminat kararları verildiğini veya cezai suçlamalarda bulunulduğunu gösterse de, bu örnek kararlar, Danıştay tarafından çevre ve sağlık için risk oluşturduğu için tesislerin çalışma veya inşaat izninin iptal edilmesiyle ilgili değildir ve bu nedenle mevcut davalarla karşılaştırılabilir olarak kabul edilemez.

Yetkililer tarafından ileri sürülen yerel mahkeme kararlarının uygulanmaması nedeniyle tazminat elde etme imkanına ilişkin olarak, AİHM'in, başvuranların şikâyetlerinin bir altın madenin işletilmesinin durdurulmasına ilişkin bağlayıcı nihai yargı kararlarının uygulanmamasıyla ilgili olduğu durumlarda bu imkanın yeterli bir telafi olarak kabul edilemeyeceği sonucuna vardığı hatırlatılmaktadır (*Genç ve Demirgan*, § 41).³

Özetle, yetkililer tarafından sunulan bilgiler, çevresel konulara ilişkin nihai yargı kararlarının, bu kararların uygulanmasından önce sanayi tesislerinin işletilmesine izin veren mevzuat veya idari kararların çıkarılması yoluyla gelecekte engellenmesini önlemek için yeterli tedbirlerin alındığı sonucuna varılmasına izin vermemektedir. Bu davalarla ilgili endüstriyel faaliyetlerin Mahkeme kararlarının ardından düzene sokulmuş olması, 6§1 maddesinin benzer ihlallerinin tekrarlanmamasını güvence altına alacak tedbirlere duyulan ihtiyacı hafifletmek için yeterli görünmemektedir.

Yukarıdakiler ışığında, Komite'nin yetkililere, hukukun üstünlüğüne ve hukuki kesinlik ilkesine saygının sağlanması amacıyla çevresel konulardaki yargı kararlarının dolanılmasını önlemek için alınan özel tedbirler hakkında bilgi sunmaları için yaptığı davet yenilenebilir.⁴

- *ÇED süreci ve yetkililerin pozitif yükümlülükleri*

Devletlerin 8. madde kapsamındaki pozitif yükümlülükleri, doğası gereği tehlikeli olan faaliyetler için, bu tehlikeli etkilere maruz kalması muhtemel kişilerin haklarını güvence altına alacak uygun ve gerekli tedbirleri almalarını gerektirmektedir (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, § 113). Bu bağlamda, ÇED süreci ve raporları, bu tür faaliyetler için verilen izinlerin, faaliyetlerin insan sağlığı ve çevrenin korunmasına uygunluğunu teyit eden önceden bağımsız bir değerlendirmeye tabi tutulmasını sağlamada önemli araçlardır. Yetkililer tarafından haklı olarak belirtildiği üzere, ÇED süreci, çevreye zarar vermesi muhtemel projelerin olumsuz etkilerinin önlenmesi veya en aza indirilmesi için alınacak tedbirlere işaret edebilmesi açısından da önemlidir.

Yukarıdakiler ışığında, yetkililer, bu dava grubuyla ilgili enerji santralleriyle ilgili yeraltı projelerinin çoğunda olduğu gibi, "ÇED gerekli değildir" kararlarının hangi koşullar altında alınabileceğine açıklık getirmeye davet edilebilir. Bu açıklama, yetkililerin bu konudaki değerlendirmeleriyle birlikte Komite'nin, yetkililerin doğası gereği tehlikeli faaliyetlere izin verirken insan sağlığını ve çevreyi korumaya yönelik pozitif yükümlülükleri ışığında ÇED mekanizmasının yeterli güvenceler içerip içermediğini değerlendirmesine olanak sağlayacaktır.

- *Kararlara konu olan tesislere ilişkin spesifik sorular*

a) *Ovacık altın madeni*

Yetkililerin, *Genç ve Demirgan* davasında incelenen 2008 tarihli son yerel mahkeme kararının ardından 2009 yılında ek tedbirler alındığı, son iki ÇED raporunda bölgenin coğrafi ve iklimsel koşullarının dikkate alındığı ve bu konuda derdest bir dava bulunmadığı yönündeki beyanları Komite'nin sorularına cevap niteliğindedir ve ilgiyle not edilebilir.

b) *Kemerköy, Yeniköy ve Yatağan enerji santralleri*

Üç termik santralde filtreleme mekanizmalarının kurulduğu bilgisi ve yetkililerin bunların çevre için zararlı olmadığı sonucuna varması, Komite'nin bu spesifik noktadaki (filtreleme mekanizmaları) sorularına cevap

³ *Genç ve Demirgan*, § 41: " (...)AİHM, başvuranların 6384 sayılı Kanunla kurulan Tazminat Komisyonundan tazminat talep edebileceklerini düşünmektedir. Ancak, mevcut davanın koşullarında, başvuranların şikâyetleri Ovacık altın madenin işletilmesinin durdurulmasına ilişkin bağlayıcı nihai yargı kararlarının uygulanmamasına ilişkin olduğundan, tazminat ödenmesi başvuranların Sözleşme'deki şikâyetleri için yeterli bir telafi olmayacaktır (bkz. *Okyay ve Diğerleri / Türkiye* (dec.), No. 36220/97, 17 Ocak 2002) (...)"

⁴ Ayrıca bkz. *Yaraşır ve Diğerleri/Türkiye* davası (44281/18)

veriyor gibi görünmektedir ve ilgiyle not edilebilir. Komite, bu santrallerin yardımcı tesislerine ilişkin iç hukuk işlemlerinin devam ettiğini göz önünde bulundurarak, yetkilileri bu konuda bilgi vermeye davet etmek ve Yatağan santralinin geçici işletme izni ile işletilmesinin nedenlerine ilişkin bilgi talebini yinelemek isteyebilir.

c) *Nişasta Fabrikası*

AİHM, incelemesini 1999 ve 2008 yılları arasında verilen yerel mahkeme kararlarının uygulanmasıyla sınırlandırmış ve 2009 yılında verilen son işletme iznini ve bunun iptali için açılan yerel davayı kaydetmiştir (*Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri*, §§ 140-143). Komite, söz konusu izne ve ÇED sürecine karşı açılan iç hukuk davalarının reddedildiği ve fabrikanın bulunduğu arazinin tarım alanından sanayi alanına dönüştürülmesi işleminin sonlandırıldığı yönünde yetkililer tarafından sağlanan bilgileri dikkate alabilir.

d) *Son resmi çalışmalar ve izleme*

Yetkililer gerekli çalışmaların yapıldığını düşünmekte ve bu davalarla ilgili üç enerji santralinin işleyişine ilişkin olanlarda ısrar etmektedir.

Ancak, STKların bildirimlerinde atıfta bulundukları raporlar, endişe verici düzeyde hava ve su kirliliğine ve bu tesislerin çevresindeki yerel halk için diğer sağlık risklerine işaret etmektedir. Yetkililer, akademisyenler tarafından yürütülen çalışmaların, bu santrallerin kül depolama süreçlerinde herhangi bir zarar bulunmadığını gösterdiğini belirtmektedir.

Bu çerçevede ve söz konusu enerji santrallerinin yardımcı tesislerine ilişkin devam etmekte olan yerel davalar göz önünde bulundurularak, yetkililer, bu tesislerin ve yardımcı tesislerinin mevcut işleyişinin insan sağlığı ve çevre üzerindeki etkilerine ilişkin yetkili sağlık ve çevre izleme kurumları tarafından yürütülen en son resmi çalışmalar hakkında bilgi vermeye davet edilebilir.

Komite son olarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından enerji santrallerinin çevre mevzuatına uygunluğunu izleyecek bir İzleme Komitesi kurulmasını ilgiyle not edebilir ve yetkililerden bu komitenin işleyişi ve son sonuçları hakkında bilgi vermelerini isteyebilir.

Finansman güvencesi: EVET
